

Kommunisminvastaisesta kansanvallanvastaiseksi liikkeeksi

Iisalmen alueen lehdistön suhtautuminen Lapuan liikkeeseen vuosina
1929–1930

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

16.2.2023

Jani Jääskeläinen

Sisällys

JOHDANTO	3
1. LAPUAN HENKI – UHKA JA MAHDOLLISUUS	7
1.1. Kommunisminvastaisuus liikkeen mahdollistajana	7
1.2. Fasismien ja laittomien toimien uhka	9
2. KESÄN JA SYKSYN LAITTOUUKSET KÄÄNNEKOHTANA	14
2.1. Lapuan ääneksi muuttuva Salmatar	14
2.2. Iisalmen Sanomat lain sanan puolesta laittomuuksien aikana	20
LOPPULAUSE	28
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	30

JOHDANTO

Suomen sisäpoliittinen tilanne oli 1930-luvulle tullessa hankala. Sisällissodan edelleen ideologisesti jakamassa kansakunnassa, varsinkin sen oikeistolaisessa ja porvarillisessa osassa näkyi ärtymystä ja pelkoakin aktiivisemmaksi ja röyhkeämmäksi käyvän kommunistien toiminnan takia.¹ Kärjistynyt tilanne leimahti marraskuun lopussa 1929 Lapualla, missä talonpoikaisjoukon ja provosoivaa tapahtumaa pitäneiden kommunistien kohtaaminen johti laajamittaiseen ja väkivaltaiseen kahakkaan.

Lapuan kahakasta lähtenyt aktiivinen kommunisminvastainen liikehdintä alkoi järjestäytyä valtakunnallisella tasolla asti. Saadessaan sisäpolitiikassa jalansijaa muun muassa heikon hallituksen ansiosta, alkoi liike ajaa kommunisminvastaisia toimia joko painostamalla hallitusta tai oman käden kautta, ”Lapuan lain”² henkeen. Kehittyvä liike sai runsaasti mediajulkisuutta, ja se oli usein esillä sanomalehtien pääkirjoituksissa.³ Ajalleen tyypillisessä puoluepoliittisesti jakautuneessa lehdistössä asennoitumisen kehityskulkuun oli vaihtelevaa varsinkin liikkeen toimintatapojen radikalisoituessa. Lapuan liikkeen toiminta vaikutti myös Pohjois-Savossa Iisalmen seudulla, missä paikkakuntalaisia liikkeen kannattamisen lisäksi osallistui liikkeen toimintaan muun muassa mielenosoitusten ja kyyditystenkin kautta.⁴

Tutkielmani käsittelee Iisalmen alueen lehdistön suhtautumista Lapuan liikkeeseen sen nousukautena marraskuun lopusta 1929 vuoden 1930 lokakuuhun. Iisalmen seudulla toimi tuolloin kaksi alueellisesti merkittävää lehteä, Maalaisliiton (nykyisin Keskusta) äänenkannattajalehti *Iisalmen Sanomat* ja Kokoomuksen äänenkannattajalehti *Salmetar*. Iisalmen Sanomat perustettiin vuonna 1925 paikallisten maalaisliittolaisten toimesta, ja se alkoi painattamaan lehteä itse 1926.⁵ Salmetar taas oli perustettu jo vuonna 1897, ja se oli kaupungin keskeisin viestintäväline. Se muuttui Kokoomuksen äänenkannattajaksi 1920-luvun puolivälissä, ja 1930-luvulle tullessa se oli joutunut taloudellisiin ongelmiin.⁶ Lapuan liike oli lehtien kantaaottavissa kirjoituksissa runsaasti esillä. Sanomalehdet

¹ Vares & Uino 2007, 14.

² Lapuan lailla yleensä tarkoitettiin kapinallishenkistä lain omaan käteen ottamista Lapuan liikkeen kannattajien toimesta.

³ Perälä 1998, 60.

⁴ Tšokkinen 1996, 157–159.

⁵ Nygård & Salokangas 1987, 249.

⁶ Tšokkinen 1996, 73–74; Nygård & Salokangas 1987, 281.

kirjoittivat liikkeestä uutisten lisäksi usein värikkäitäkin pakinoita, jotka välillä synnyttivät erimielisyyksiä lehdistön välille. Lehtien päätoimittajina tutkimusajankohtana toimivat Salmettaren Leo Tevala, ”Tåg”, ja Iisalmen Sanomien Kalle Waldemar Piilonen, ”Ville”.⁷

Tutkimukseni aihe kuuluu siis osaltaan lehdistö-, poliittis-, ja osaltaan aatehistoriainkin kentälle. Tutkimukseni käsittelee ilmiötä pääosin lehdistöhistorialliselta kannalta. Lehtien puoluejakauma ja Lapuan liikkeen toiminta ovat kuitenkin tärkeitä tekijöitä ilmiön ymmärtämisessä ja tuottavasti lähestymisessä. Siksi näen myös poliittisen- ja aatehistorian kentän olennaisena tutkimukselle.

Tutkimustehtävänäni ja -kysymyksinäni on selvittää, miten Iisalmen ja samalla Ylä-Savon alueen merkittävimmät lehdet käsitelivät Lapuan liikettä ja suhtautuivat siihen, ja miten suhtautuminen liikkeeseen muuttui sen nousukautena 1929–1930. Lisäksi tarkastelen lehtien puoluepoliittista suuntautumista, ja miten se vaikutti lehtien suhtautumiseen Lapuan liikkeeseen.

Aiheeseen ja tutkimusongelmaan liittyvää tutkimusta on tehty melko runsaasti, mutta tutkimukseni näkökulmasta aihetta lähestyvää tutkimusta ei juurikaan ole. Suurin osa löytämästäni ja käyttämästäni tutkimuskirjallisuudesta käsittelee aiheeseen liittyviä suurempia ilmiöitä, sivuten tarkkaa aihettani melko ohimennen. Esimerkiksi hyödyntämäni Anja Tšokkinen kirjoittama *Iisalmen kaupungin historia 1930–1969* -teos käsittelee Iisalmen Sanomien ja Salmettaren varhaishistoriaa. Siinä mainitaan lehtien puoluesuuntautumisesta ja suhtautumiseroista Lapuan liikkeeseen ja vastaaviin ajan sisäpoliittisiin ilmiöihin, mutta vain muutamassa kappaleessa.⁸ Paikallishistoriallisesta kirjallisuudesta löytyy myös muita vastaavia teoksia, mutta Tšokkinen kirjan sisältö on teoksista aiheeni kannalta kattavinta.

Reijo Perälän 1998 julkaistu väitöskirja *Lapuan liike ja sanan mahti* tarjoaa runsaasti hyödyllistä tietoa Lapuan liikkeen alkuvaiheista, toiminnasta ja lehdistösuhteista. Perälä on myös kirjoittanut aiheesta laajemminkin, ja hyödyntämäni teos avaa hyvin ilmiön suurempaa kuvaa ja myös yksityiskohtaisempia tapahtumia. Myös vähemmän hyödyntämäni Juha Siltalan *Lapuan liike ja kyyditykset 1930* on hyödyllinen työni kannalta. Lehdistöhistoriallisen tutkimuksen osalta olen hyödyntänyt Päiviö Tommilan

⁷ Tšokkinen 1996, 74–77.

⁸ Tšokkinen 1996, 74–76.

toimittamaa ja Toivo Nygårdin sekä Raimo Salokankaan kirjoittamaa *Suomen lehdistön historia 2: Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan* -teosta. Teos perehtyy laajasti lehdistön historiaan, ja käsittelee muun muassa sanomalehtien ja puolueiden suhteita ja Lapuan liikkeen vaikutusta lehdistöön. Juhani Myllyn *Maalaisliitto-keskustapuolueen historia 2. Maalaisliitto 1918–1939* ja Vesa Vareksen ja Ari Unon *Suomalaiskansallinen Kokoomus. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1929–1944* ovat olleet tutkimukselleni hyödyllisiä varsinkin niiden tarjoaman puoluekohtaisen tiedon kautta.

Lähdeaineistonani toimivat *Iisalmen Sanomien* ja *Salmettaren* pääkirjoitukset, pakinat ja muut mahdolliset mielipidekirjoitukset ajalta 24.11.1929 – 23.10.1930. Vaikka merkittävä osa lehdistöstä ilmiön aikana oli puoluesitoutunutta, niiden uutisointi oli kuitenkin varsin neutraalia. Lehtien kannanotot keskittyivätkin pääosin pääkirjoituksiin ja pakinoihin. Rajauksen alkuna olen pitänyt Lapuan työväentalon kahakkaa, mistä Lapuan liike alkoi kehittyä. Loppuna taas olen pitänyt lokakuuta 1930, jolloin Lapuan liikkeen suosio alkoi myös lehdistössä hiipua entisen presidentti Ståhlbergin kyydityksen seurauksena.⁹

Aika- ja sisältörajauksen sisällä olevista lehtikirjoituksista olen sanahaun avulla pyrkinyt suodattamaan Lapuan liikettä tai siihen liittyvää keskustelua käsittelevät kirjoitukset. Sanahaun lisäksi olen tehnyt pistotarkastuksia haun tulosten ulkopuolelle jääneisiin lehtien numeroihin, sillä sanahaku ei välttämättä tunnista täydellisesti lehdistä käytettyä fraktuurakirjoitusta. Ajanjaksolta tutkimukselle hyödyllisiä lehtinumeroita löytyi yhteensä 73, joista kaikkia ei kuitenkaan ole ollut tarpeellista hyödyntää.

Koska kyseessä ovat kanta-aottavat lehtikirjoitukset ja lehdistö oli puoluesitoutunutta, aineistossa on selvä aatteellinen motiivi. Kirjoituksissa esiintyy siis selvää puolueellisuutta, ja kirjoittajat usein vetosivatkin paikallisesti merkittävimpiin ja lehden kannalta olennaisimpiin ryhmiin. Lehdistä puhuttiin muun muassa ”talonpoikaiväestöstä”¹⁰ ja ”vakavasti ajattelevista kansalaisista”¹¹, millä luultavasti kohotettiin omaa ja puolueen poliittista linjaa lehtien lukijoiden parissa. Koska aineisto on lähtökohdiltaan puolueellista, suhtaudun aineistoon myös sellaisena. Aineiston puolueellisuus ja aatteellinen tausta on myös tärkeä osa itse tutkimuksen muodostamista.

⁹ Perälä 1998, 62–64.

¹⁰ Ville, ”Kommunistinen vihankylvö” (pak.). *Iisalmen Sanomat* (IS) 17.6.1930.

¹¹ ”Eduskunta ja lapualaisliike” (pk.). *Salmetar* 8.4.1930.

Käytän tutkimusmetodina sisällönanalyysiä, eli tutkimukseni keskittyy aineiston laadullisiin ominaisuuksiin määrällisten sijaan. Koska aineisto on aatteellisesti asennoitunutta, on tutkimuksessa mukana myös asenneanalyttisiä piirteitä. Ne eivät kuitenkaan ole kovin merkittäviä tutkimuksen kannalta, enkä esimerkiksi ole luokitellut lehtikirjoituksia asennoitumisen mukaan. Metodikirjallisuutena olen tutkimuksessa hyödyntänyt Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven vuoden 2013 *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* -teosta.

Käsittelylukujen osalta etenen pääluvuissa kronologisesti. Lapuan liike ja samalla lehdistön suhtautuminen liikkeeseen muuttuivat ajan mukaan, joten kronologinen lukujen jako käy aiheen kannalta järkeen. Ensimmäinen pääluku keskittyy kevättalveen 1929–1930, jolloin liikkeen syntyminen aloitti ilmiön kommentoinnin lehdistössä. Toinen pääluku taas sijoittuu huhtikuun ja lokakuun 1930 välille, jolloin yhä voimakkaammaksi ja radikaalimmaksi käyvä Lapuan liike alkoi toimineen herättää lehdistössä vahvempia kantoja.

Alaluvuissa etenen aiheen kannalta systemaattisemmalla tavalla, ja olen jakanut ne lähdeaineiston pohjalta olennaisiin teemoihin. Ensimmäisen pääluvun alaluvut olen jakanut enemmän suhtautumisen perusteella, kun taas toisen pääluvun alaluvut olen jakanut lehtikohtaisemmin. Syynä alalukujen näkökulmien muuttumiseen on, että toisen pääluvun aikana lehtien suhtautumisesta saa selvemmän kuvan niin, että olen nähnyt hedelmällisemmäksi erotella alaluvut lehtikohtaisesti.

Lisäksi alaluvuissa käsitelen liikkeeseen suhtautumista erimielisemmistä olosuhteista, pääasiassa sisä- ja puoluepoliittisesta näkökulmasta. Koska Iisalmen Sanomat oli Maalaisliiton ja Salmetar Kokoomuksen äänenkannattajalehti, niiden suhtautuminen sekä liikkeeseen että toisiinsa riippui osittain puoluesuhteista ja puolueen asemasta. Molempien puolueiden asema ja suhteet Lapuan liikkeeseen ja toisiinsa kokivat muutoksia varsinkin vuonna 1930. Niiden vaikutuksiin lehtien suhtautumisessa on syytä myös kiinnittää erityistä huomiota.

1. LAPUAN HENKI – UHKA JA MAHDOLLISUUS

Lapuan työväentalolla 24. marraskuuta 1929 pidetyt kommunistinuorten provosointijuhlat kärjistyivät väkivaltaiseksi kahakaksi oikeistohenkisen väkijoukon kanssa. Se tarkoitti pitkään jännittyneen sisäpoliittisen tilanteen purkautumista fyysisesti, ja tapahtuma alkoi nopeasti kerätä huomiota lehdistössä.¹² Vaikka uutisoinnissa tapahtuma esiintyi vielä laajalti yksittäisenä välikohtauksena, se aloitti laajemman pohdinnan ja kannanotot lehdistössä.¹³

Lapuan työväentalon kahakasta Vaasan *Työn Ääni* -kommunistilehden sabotointiin asti maaliskuun vaihteessa 1930 liikehdintä oli vielä melko hiljaista verrattuna tulevaan kesään.¹⁴ Sen takia myös lehtien kommentointi liikkeeseen liittyen oli harvempaa. Varsinkin talvella 1929–1930 työväentalon kahakan jälkeen liike esiintyi lehdistössä pääasiassa kansalaiskokousten ilmoitusten ja raportoinnin muodossa, eikä Lapuan liike suorittanut tuohon aikaan suurempia toimia. Tämä näkyy myös lehdistön pää- ja pakinakirjoitusten määrässä, sillä joulukuusta maaliskuun loppupuolelle asti kanta-aottavat kirjoitukset Lapuan tapahtumiin ja liikkeeseen liittyen olivat melko harvoja ja epäsäännöllisiä.

1.1. Kommunisminvastaisuus liikkeen mahdollistajana

Iisalmissa lehdistö alkoi kommentoida tuoretta kommunisminvastaista liikehdintää joulukuun alusta, noin puolitoista viikkoa tapahtuman jälkeen. Iisalmen Sanomien etusivun pakinakirjoituksessa 5. joulukuuta 1929 nimimerkillä ”Ville” esiintynyt lehden päätoimittaja Kalle Waldemar Piilonen¹⁵ otti tapahtuman juhlallisesti vastaan. Hän puhui lapualaisten asenteesta ”tosi-isänmaallisuutena” ja halustaan ”huutaa hurrauttaa eläköötä lapualaisille”.¹⁶ Myös Salmettaren pääkirjoituksessa 3.12. ”Sam” keskittyi tapauksen osalta kommunisteille ivailuun ja puhui kehuvasti heidän häätäjistään Lapualla.¹⁷

¹² Perälä 1998, 70–71.

¹³ Perälä 1998, 70–71.

¹⁴ Perälä 1998, 86; Vares 2007, 25–28.

¹⁵ Tšokkinen 1996, 76.

¹⁶ Ville, ”Maakunnan ääni”, (pak.). IS, 5.12.1929.

¹⁷ Sam, ”Tietääkö eduskunta, että –“ (pak.). Salmetar 3.12.1929.

Liikehdintä oli kuitenkin vielä uutta, ja Lapuan tapaus näyttäytyi julkisuudessa vielä yksittäistapauksena. Se kuitenkin nostatti kommunisminvastaisen toiminnan korkealle päiväjärjestykseen yhteiskunnassa. Esimerkiksi jo käsitellyn päivän Iisalmen Sanomien etusivulta merkittävä osa uutisista liittyi kommunistien toiminnan kieltämisen vaatimuksiin ja kommunistipidätyksiin.¹⁸

Juuri liikehdinnän kommunisminvastaisuus ja sen kyky toimia kommunisteja vastaan oli keskeinen tekijä porvarillista lehdistöä yhdistävän, muutosta odottavan kannan takana. SDP:stä oikeammalle Suomen poliittinen kenttä oli syvästi kommunistivastainen, ja asennoituminen kommunisteja kohtaan oli vain jyrkentyneet vuosikymmenen lopulle tullessa. Suomen merkittävimmän oikeistopuolueen Kokoomuksen lisäksi poliittiseen keskustaan kuuluva porvaripuolue Maalaisliitto oli jo vuosien ajan toiminut kommunisteja vastaan, suorittaen muun muassa merkittäviä kommunistipidätyksiä.¹⁹

Paikallislehtien jakamassa positiivisessa suhtautumisessa liikkeen syntymiseen vaikutti luultavasti muitakin tekijöitä kuin jaettu kommunismin viha. Lapuan liikkeen alullepanijat ja Lapualta kommunistit häätäneet koostuivat merkittävässä määrin talonpoikaisväestä ja maalaisliittolaisista, kuten liikkeen tuleva kasvo Vihtori Kosola.²⁰ Myös Iisalmen seutu oli varsinkin kaupungiksi vahvaa maatalousaluetta,²¹ joten seudulta on luultavasti löytynyt tekijöille tukea väestöryhmän ja puoluesuuntautumisen perusteella.

Tekijöiden talonpoikaisuuden ja maalaisliittolaisuuden vaikutuksen varsinkin Iisalmen Sanomien kannanottoihin näkee useista lehtikirjoituksista, kuten Iisalmen Sanomien pääkirjoituksessa ”Varokaa provokaattoreita ja kiihoittajia!” 10. joulukuuta 1929. Kirjoittaja osoittaa kirjoituksen huolestuneesta asenteesta huolimatta kiitollisuutta talonpoikien alullepanevista roolista kommunisminvastaisissa toimissa.²²

Pidemmälläkin ajalla tarkastellessa varsinkin Iisalmen Sanomissa painotettiin talonpoikaisnäkökulman lisäksi paikallis- ja alueellista identiteettiä Lapua-kirjoittelussa. Iisalmen Sanomien pää- ja pakinakirjoituksissa vuodenvaihteen ajalta otettiin usein esille juuri savolaiset suhteessa milloin kommunisteihin kuin pohjalaisiinkin. Lehden

¹⁸ IS 5.12.1929.

¹⁹ Vares 2007, 15.

²⁰ Perälä 1998, 72; Mylly 1989, 253.

²¹ Tšokkinen 1996, 154.

²² ”Varokaa provokaattoreita ja kiihoittajia!” (pk.). IS 10.12.1929.

pakinakirjoituksessa 23. tammikuuta 1930 ”On sitä sisua muillakin kuin pohjalaisilla” päätoimittaja Piilonen pyrki tuomaan esiin pohjoissavolaisten kommunismin inhoamisen tasoa. Hän yhtyi kilpailulliseen keskusteluun siitä, missä maakunnassa kommunismiviha on voimakkainta, pitäen pohjalaisia ja karjalaisia vertauskohteina.²³

Lapuan tapahtumiin ja siitä syntyneisiin ilmiöihin Iisalmen Sanomissa siis reagoitiin puolueen ja paikallisesti merkittävän väestöluokan edustajan näkökulman lisäksi myös maakunnallisin silmin. Usein Lapuan kommunisminvastaisen toiminnan alullepanijoista puhuttiin pohjalaisina, ja esimerkiksi kommunismiin suhtauduttiin savolaisesta näkökulmasta. Ilmiön taustalla oli todennäköisesti Maalaisliiton löyhä puoluekoneisto, joka jätti puoluelehtiin myös maakunnallisella tasolla runsaasti itsenäistä toimivaltaa.²⁴ Lehdet eivät olleet millään tasolla Maalaisliiton omistuksessa eikä se tukenut lehtiä.²⁵ Puolueen maakuntapohjaisuus luultavasti myös vaikutti Iisalmen Sanomien vahvaan paikallisidentiteettiseen linjaan kansanliikkeeseen suhtautumisessa.

Lehdistön itsenäisyyden vaikutuksen Lapuan tapahtumista kirjoitteluun näkee myös Salmettaresta. Kokoomuspuolueen lehdistösuhteet olivat paljon tiiviimmät kuin Maalaisliiton, ja Kokoomus oli jopa Salmettaren osaomistaja.²⁶ Tämä johti uutisoinnin keskittämiseen, ja monet pienlehdet olivatkin Salokankaan mukaan riippuvaisia Helsingin alueen uutisoinnista. Ne pohjautuivat usein kirjoituksissaan Kokoomuksen pääseudulta kantautuvaan näkökulmaan.²⁷ Salmettaren jo vähäisemmässä lapualaisiin ja kommunismivastaisuuteen liittyvässä kirjoittelussa Iisalmen Sanomien kaltainen maakunnallisuus olikin olematonta. Lehden kommentointi tapahtui valtakunnallisemmasta näkökulmasta, luultavasti juuri Helsinki-lähtöisen puolueen tiedonvälityksen takia.

1.2. Fasismin ja laittomien toimien uhka

Yhteisestä kommunisteja vastustavasta linjasta huolimatta porvarilliset puolueet ja niiden äänenkannattajalehdet joutuivat vastakkainasetteluun siitä, miten kommunismia vastaan

²³ Ville, ”On sitä sisua muillakin kuin pohjalaisilla” (pak.). IS 23.1.1930.

²⁴ Nygård & Salokangas 1987, 245.

²⁵ Nygård & Salokangas 1987, 253–258.

²⁶ Nygård & Salokangas 1987, 291.

²⁷ Nygård & Salokangas 1987, 291.

toimitaan. Kysymyksen ytimessä oli valtiojohto, sillä Lapuan liikkeen taakse asettuva kokoomuslehdistö alkoi vaatia maalaisliittolaiselta Kallion III. hallitukselta joulukuun Lapuan kansalaiskokouksen henkeen kovempia otteita kommunisteja vastaan uhkaavaan sävyyn.²⁸ Maalaisliiton lehdistö taas suhtautui aluksi kokoukseen ymmärtäväisesti, mutta siellä esiin nousseet uhkaavat puheet saivat lehdistön painottamaan laillisten keinojen tärkeyttä ja hallituksen toiminnanvapautta kommunisteja vastaan.²⁹

Iisalmen Sanomissa ilmiö huomioitiin jo joulukuun alusta, joulukuun 10. päivän pääkirjoituksessa ”Varokaa provokaattoreita ja kiihoittajia!”. Kirjoittaja mainitsi kommunismin vastaisissa piireissä vaikuttavista, kansanvallalle haitallisiin toimiin pyrkivistä tahoista, jotka pyrkivät käyttämään uutta kansanliikettä omiin tarkoituksiinsa³⁰:

*[...] on meidän welwollisuutemme waroittaa niistä ”pimeistä woimista”, jotka suomalaisen talonpojan wapaudenrakkauteen ja isänmaallisuuteen wedoten yrittävät kalastaa sameassa wedessä. Meidän tarwitsee wain wiitata eräitten oikeistolehtien kirjoituksiin ja walheellisiin, prowoseeraawiin kokousselostuksiin [...], jotka kaikki osoittawat kansanwallan wihollisten myöskin äärimmäisen oikeiston piirissä olewan wilkkaassa aktiiwisessa toiminnassa.*³¹

Äärioikeiston vaikutteiden leviäminen Lapuan liikkeeseen nähtiin lehdessä jonkinlaisena uhkana ääriivasemmiston lisäksi siis jo liikkeen alkuaajoista asti. Kirjoituksessa uhaksi nähty osapuoli, kuten ”pimeät woimat”³² oli oikeistolaisuutta lukuun ottamatta jätetty epä määräiseksi. Kirjoituksesta voi kuitenkin nähdä Kokoomuspuolueen suuntaan viittaamista. Kirjoittaja nimittäin yhdistää vertaamalla uuden liikkeen mukana kulkevat uhkatekijät vapaussodan aikaisiin ”taantumuksellisiin monarkisteihin”, jotka pyrkivät monarkian perustamiseen ja monien kansalaisten oikeuksien riistämiseen.³³ ”Monarkistit” luultavasti tarkoittaa Kokoomusta, sillä puolue tuki aluksi monarkiaa vastaisenäistyneen Suomen valtiomuodoksi.³⁴

²⁸ Perälä 1998, 72–73.

²⁹ Perälä 1998, 71–72.

³⁰ ”Varokaa provokaattoreita ja kiihoittajia!” (pk.). IS 10.12.1929.

³¹ Varokaa provokaattoreita ja kiihoittajia!” (pk.). IS 10.12.1929.

³² ”Varokaa provokaattoreita ja kiihoittajia!” (pk.). IS 10.12.1929.

³³ ”Varokaa provokaattoreita ja kiihoittajia!” (pk.). IS 10.12.1929.

³⁴ Siltala 1985, 35; Perälä 1998, 21.

Joulukuun aikana Iisalmen Sanomissa liiallisesta oikeistolaisuudesta ja sen uhasta hallitus- ja kansanvallalle mainitsevia kirjoituksia esiintyi vielä muutamaan otteeseen, kuitenkin pienemmissä määrin. Lapuan ensimmäisen kokouksen synnyttämä kommentointi Iisalmen lehdistössä kuitenkin rauhoittui vuodenvaihdetta kohti. Samalla myös Lapuan liike ja sen tuoma suoran toiminnan uhka vaikutti yleisestikin laantuvaan.³⁵ Sen seurauksena myös Iisalmen Sanomissa ja Salmettaressa Lapuan liikkeeseen liittyviä kirjoituksia ei esiintynyt juuri ollenkaan. Lapuan liike nousi kuitenkin takaisin lehtien pää- ja pakinakirjoituksiin maaliskuun 1930 puolivälin jälkeen. Silloin Lapuan toisen suurkokouksen järjestäminen ja kommunisminvastaisen lainsäädännön epäonnistuminen samoihin aikoihin kirvoitti suurkokouksessa hallituksen toimintaa uhkaavampia puheenvuoroja.³⁶

Iisalmen Sanomat suhtautui kokouksen anteihin hallituksenvastaisista puheista huolimatta varsin neutraalisti, eikä lehden kirjoituksissa näkynyt suurempaa huolestuneisuutta toiminnan radikalisoitumisesta. Iisalmen Sanomissa 20. maaliskuuta tuomittiin sekä pää- että pakinakirjoituksessa yksimielisesti käsistä lähteneet, ”suoran käden’ toiminnan vaatimukset ja selvästi väkivallan tielle viittovat esitykset”.³⁷ Laittomuuksia vaativia puheita lukuun ottamatta Lapuan kokoukselle osoitettiin lehdessä vielä ymmärrystäkin. Pääkirjoituksessa todettiin seuraavasti:

*Selwää tietenkkin on, että hallitus ei woi senkään uhalla [...] suhtautua Lapuan kokouksen esityksiin muuta kuin täysin ymmärtävästi ja hyväksyttävästi silloin, kun nämät esitykset nojaawat woimassa olewiin lakeihimme....*³⁸

Vielä muutama päivä myöhemmin, 22. maaliskuuta Iisalmen Sanomien pakinassa Piilonen vähätteli kokouksessa annettuja lausuntoja, mahdollisesti kokouksen päättäneen ponnin jäätyä siellä pidettyjä puheita rauhallisemmaksi.³⁹ Ville käsitteli myös epäilevää suhtautumistaan Lapuan liikkeen fasistiaineksien luomaan uhkaan. Suhtautumisesta huolimatta kirjoituksesta voi kuitenkin nähdä fasismien käsitteen ilmestyvän myös

³⁵ Perälä 1998, 86.

³⁶ Mylly 1989, 257.

³⁷ Ville, ”Lapuan toiset valtiopäivät” (pak.). IS 20.3.1930.

³⁸ ”Lapuan kokouksen päätyttyä.” (pk.). IS 20.3.1930.

³⁹ Ville, ”Kipakanpuoleista sanasotaa” (pak.). IS 22.3.1930. Ks. myös Mylly 1989, 257.

maalaisliittolaisen lehdistön kirjoitteluun liikkeestä. Tämän havainnon myös Perälä on teoksessaan tehnyt kansallisemmalla tasolla.⁴⁰

Lausuntojen uhkaavuus tuli näkyviin myös Salmettaressa, mikä oli tähän mennessä pitänyt hiljaisempaa linjaa kommunisminvastaisen liikkeen ympärillä. Uhka näyttäytyi kuitenkin eri tavalla kuin Iisalmen Sanomissa, sillä kokoomuslehtenä Salmetar toisti pääkirjoituksessaan 18.3. osin Lapuan suurkokouksessa esiintynyttä linjaa. Lehti nimittäin kommentoi kommunisminvastaisen lainsäädännön epäonnistumista avoimen hallitusvastaisesti. Kirjoituksessa jo ideoitiin tilanteella, missä hallituksen toimimiskyvyttömyys johtaa yksityisen toiminnan vaikutuksen korostumiseen.⁴¹ Salmetar siis otti jo Lapuan liikkeen virallista kantaa kovemman, liikkeen radikaalimman siiven kannan.⁴²

Vaikka Salmettaren kirjoitus kertookin pääasiassa painovapauslainsäädännön uudistuksen epäonnistumisesta, kirjoituksen pääasiallisena kritiikin kohteena korostuu kommunistien sijaan Maalaisliitto. Kirjoituksen puoluepoliittisen kontekstin huomioon ottaen siinä ei periaatteessa ole mitään erityistä, mutta siinä yhdistetään myös Lapuan suurkokous ja suoran toiminnan nousu hallituksen toimimattomuuteen. Salmettaren lapualaismyönteisyyden voi nähdä siis kommunisminvastaisen lisäksi hallitusvastaisena. Kirjoituksen aikaan hallitusvastaisuutta esiintyi liikkeen radikaalimmassa osassa,⁴³ joten Salmettaren asennoitumisessa on siis myös joissain määrin nähtävissä Lapuan liikkeen oikeistoradikalisoituminen.

Talven 1929–1930 aikana Iisalmen Sanomissa kirjoitettiin uudesta kommunisminvastaisesta liikkeestä pääosin innostuneella ja tukevalla asenteella, mutta liikkeen mahdollisista uhkista lehdessä kuului varoituksia yllättävän varhaisessa vaiheessa. Juha Mylly teoksessaan näkee varhaisen ääriaineeksista varoittlevan linjan Maalaisliiton vasemmistosiiven näkemyksenä,⁴⁴ jota havaitsin Iisalmen Sanomissa esiintyneen. Toisaalta lehden liikettä tukeva kirjoittelu oli ajanjaksolla selvästi runsaampaa kuin siitä varoittelu, joten Iisalmen Sanomia on ajanjakson suhtautumiseltaan vaikea asettaa kumpaankaan Maalaisliiton siipeen. Salmetar taas ei osoittanut liikkeen suhteen minkäänlaista epäilyä, vaan suhtautui liikkeen toimiin avoimesti ja tukevasti.

⁴⁰ Perälä 1998, 79.

⁴¹ ”Painovapauslainsäädännön tehostamisyrittäminen” (pk.). S 18.3.1930.

⁴² Mylly 1989, 257.

⁴³ Perälä 1998, 77.

⁴⁴ Mylly 1989, 254.

Sen kirjoitukset eivät kuitenkaan sinänsä vielä käsitelleet itse liikettä, vaan ne keskittyivät liikkeeseen liittyviin tapahtumiin. Liike kuitenkin esitettiin kyseisissä kirjoituksissa puhtaasti positiivisessa valossa.

Kummankin paikallislehden Lapuan liikettä koskevien kirjoitusten määrä talvikuukausina oli tuleviin kuukausiin verrattuna melko vähäistä. Huomasin kuitenkin Iisalmen Sanomien kirjoittaneen liikkeeseen liittyviä kantaottavia kirjoituksia huomattavasti enemmän kuin Salmettaren. Kirjoittelun määrän eroa voi selittää Perälän tekemä havainto siitä, että Lapuan liikkeen uhkana nähneet lehdet tapasivat kirjoittaa siitä eniten, liikettä myötäilevien lehtien kirjoittaessa siitä vähemmän.⁴⁵ Iisalmen Sanomien ja Salmettaren suhtautumiserot eivät kuitenkaan liikkeen alkukuukausina olleet kovin suuret. Ilmiötä ei voi siis täysin selittää sillä, että Iisalmen Sanomat olisi nähnyt Lapuan liikkeen erityisempänä uhkana kuin Salmetar.

⁴⁵ Perälä 1998, 63.

2. KESÄN JA SYKSYN LAITTOMUUDET KÄÄNNEKOHTANA

Maaliskuun loppu 1930 merkitsi suurta käännettä Suomen sisäpolitiikassa ja Lapuan liikkeen toiminnassa, kun Vaasassa liikkeen edustajat hyökkäsivät paikallisen kommunistilehden *Työn Äänen* painoon, tuhoten sen. Kesäkuun alussa tapausta käsittelevän oikeudenkäynnin yhteydessä syntyi liikkeen kannattajien toimesta Vaasassa mellakka, joka ylti väkivaltaiseksi. Tapahtumat olivat käännekohtia varsinkin siinä mielessä, että liike alkoi siirtyä sanallisista uhkauksista suoraan toimintaan, ja lehdistössäkkin varoiteltu lainvastaisen toiminnan vaara ilmeni nyt fyysisesti.

Laittomuudet alkoivat yleistyä kesää kohden, ja yhteiskunnallinen tilanne kiristyi poliittisen painostuksen, uhkailun ja kyyditysten takia. Liikkeen radikaalimpi puoli otti johdon liikkeestä,⁴⁶ ja sen muuttuessa olemukseltaan myös lehdistön suhtautuminen liikkeeseen alkoi muuttua. Tapahtumarikas alkukesä vilkasti kannanottoja myös Iisalmen lehdistössä, ja lehtien suhtautuminen liikkeeseen alkoi selkeytyä.

2.1. Lapuan ääneksi muuttuva Salmetar

Salmettaren välittömänä reaktiona Vaasan tapaukseen oli huolestuneisuus toiminnan lainvastaisuudesta. Heti huhtikuun 1930 alusta Salmettaren pääkirjoitus kutsui *Työn Äänen* painon hajottamista ”ilkityöksi” ja ”väkiwallanteoksi”, ja painotti, että ”lakipohjaisessa yhteiskunnassa sellaiset teot on tuomittu ankarasti”.⁴⁷ Teon tekijöistä ei kuitenkaan vielä heti ollut tietoa, joten lehden oli helppo seisoa laillisuuskannan takana. Lehdessä kuitenkin esiintyi myös alusta asti porvarillisille lehdille yleistä epäilystä tapauksen aiheuttajasta.⁴⁸ Esimerkiksi nimimerkki ”SAM” pakinassaan 3. huhtikuuta käsitellessään tapauksen yksityiskohtia herätteli ajatuksia, että kommunisteilla itsellään olisi ollut rooli painon tuhoamisessa.⁴⁹

Lehden kanta kuitenkin pian jyrkentyi Lapuan liikkeen puolesta, kun liikkeen osuus painon tuhoamisessa selkeni. Vasemmiston ja myös keskustapuolueiden ja -lehtien yltyvä

⁴⁶ Perälä 1998, 111.

⁴⁷ ”Vaasan tapahtuma” (pk.). *Salmetar* 1.4.1930.

⁴⁸ Perälä 1998, 87.

⁴⁹ SAM, ”Hiljaa, oi, aivan –” (pak.). *Salmetar* 3.4.1930.

kritiikki liikettä kohtaan⁵⁰ sai Salmettaren vahvalle puolustuskannalle. Esimerkiksi huhtikuun 8. ja 10. päivän lehden pää- ja pakinakirjoitukset keskittyivät liikkeeseen kohdistettujen fasismisyytösten torjumiseen, liikkeen toiminnan puolustamiseen ja sosialistitahoja vastaan hyökkäämiseen:

[...] Mutta kun porwariston taholta hiukan liikahdetaan ja tahdotaan vähän hujemmalla otteella puuttua asiain kulkuun, niin silloin nostetaan suuri huuto fascismista ja tiesi mistä kaikesta⁵¹

Perälän mukaan osan kokoomuslehdistä reaktiona tapaukseen oli varsinkin aluksi olla asiasta mahdollisimman hiljaa, jos tekijäksi paljastuisi juuri Lapuan liike.⁵² Salmetar kuitenkin vaikutti pikemminkin ryhdistäytyvän liikkeeseen liittyvässä kommentoinnissa pitkän hiljaisemman jakson jälkeen. Salmetar käsitteli tapausta pää- että pakinakirjoituksissaan muutamaankin otteeseen jo ennen Vaasan tapauksen syllisten paljastumista.

Salmettaren kanta pysyi laajalti ennallaan huolimatta Lapuan liikkeen toiminnan muuttumisesta uhkaavammaksi kesään mennessä. Vaasassa lehtipainosabotaasin oikeudenkäynnin yhteydessä 4. kesäkuuta syttyneen väkivaltaisen mellakan seurauksena Salmetar otti vielä aiempaa vahvemman puolustuskannan liikettä kohtaan. Lehdessä vähäteltiin mellakan jälkeisessä pääkirjoituksessa tapahtumaa ”kannanilmaisuna”⁵³. Lehti korosti ymmärtäväisyyttä tekoa kohtaan väittäen, että porvarit suhtautuivat tekoihin ”yhteisellä ymmärryksellä ja myötämielisyydellä”.⁵⁴

Salmettaressa yleistynyt liikettä puolustava, sen tekoja vähättelevä ja ymmärtävä asennoituminen pysyi lehden pohjimmaisena suhtautumistapana sen kantaaottavissa kirjoituksissa. Kirjoituksissa asetuttiin etenkin Lapuan liikkeen ajamiin arvojen ja periaatteiden taakse usein varsin selvästi ilmaistuna, kuten Salmettaren pääkirjoituksessa 28. kesäkuuta:

Lapualaisuus tahtoo turwata maamme itsenäisyyttä ja eheyttää kansaamme, senwuoksi on liikettä kaikin woimin tuettawa [...] wakawien,

⁵⁰ Perälä 1998, 90.

⁵¹ ”Eduskunta ja lapualaisliike” (pk.). Salmetar 8.4.1930.

⁵² Perälä 1998, 87.

⁵³ ”Waasan wiestit” (pk.). Salmetar 7.6.1930.

⁵⁴ ”Waasan wiestit” (pk.). Salmetar 7.6.1930.

*wastuuntuntoisten kansalaisten määrätietoista toimintaa, jossa päämääränä on ollut isiltäperityn uskomme ja hankkimamme vapauden turvaaminen.*⁵⁵

Liikkeen toiminnan ja periaatteiden puolustamisen lisäksi Salmettaren kirjoituksissa yleistä oli syytösten kohdistaminen muihin tahoihin. Syytökset kohdistuivat varsinkin Lapuan liikettä epäroiviksi nähtyihin osapuoliin, kuten Maalaisliittoon ja eri vasemmistotahoihin. Esimerkiksi 26. kesäkuuta Salmettaren pääkirjoituksessa syytettiin kommunistien vastustetusta läsnäolosta eduskunnassa Sosiaalidemokraattista puoluetta. Lehden mukaan puolue käytti hyväksi valta-asemaansa suojellakseen kommunisteja ja hallituksia, jotka eivät olleet kyenneet tekemään mitään kommunistien toiminnan kieltämiseksi. Syytöksiä kohdistettiin myös ”hallituspuolueen lehdistöön”, joka kirjoituksen mukaan olisi leimannut vasemmistolehtien kanssa Kokoomusta syylliseksi nykytilanteesta ja kääntänyt Lapuan liikkeeseen liittyviä asioita päälaelleen.⁵⁶

Kirjoituksessa erikoista on, että siinä kokoomuslehdille yleisen lapualaisnarratiivin lisäksi yhdistettiin suoraan Kokoomus ja Lapuan liike. Kirjoituksessa Lapuan liikkeen ja Kokoomuspuolueen intressit kommunismia vastaan esiintyivät hyvin yhtenäisenä. Myös kommunisminvastaisen liikkeen suosion nousu nähtiin ikään kuin samana jatkumona Kokoomuksen helmikuussa 1930 eduskunnalle tekemän tasavallan suojelulakia hakevan aloitteen kanssa, joka pyrki estämään kommunistien toiminnan. Kirjoitus kiisti kuitenkin syytökset Kokoomuspuolueen syyllisyydestä oikeistoradikaalin Lapuan liikkeen nousuun, ja näki Kokoomuksen jäsenten olleen merkittävässä roolissa liikkeen rauhoittamisessa.⁵⁷

Kokoomuksella olikin ainakin puoluepoliittisesti läheinen suhde Lapuan liikkeeseen. Se suhtautui liikkeeseen muita avoimemmin, varsinkin Maalaisliiton alkaessa etäännyä liikkeestä sen suoran toiminnan takia.⁵⁸ Esimerkiksi yksi Kokoomuksen merkittävimmistä henkilöistä, heinäkuussa pääministeriksi siirtynyt P.E. Svinhufvud toimi presidentti Relanderin toimesta välitysmiehenä Lapualle ja oli itse lapualaismyönteinen.⁵⁹ Toisaalta Svinhufvud johtavana kokoomuspoliitikkona suhtautui

⁵⁵ ”Yhtenäisyys kasvaa” (pk.). Salmetar 28.6.1930.

⁵⁶ ”Todellinen päämäärä” (pk.). Salmetar 26.6.1930.

⁵⁷ ”Todellinen päämäärä” (pk.). Salmetar 26.6.1930.

⁵⁸ Vares 2007, 30–31; Mylly 1989, 259–260.

⁵⁹ Perälä 1998, 106–107.

joihinkin lapualaisten hankkeisiin, kuten talonpoikaismarssiin ja Kosolan nimittämiseen epäröiden.⁶⁰

Svinhufvudin asennoituminen liikettä kohtaan antaa myös hyvän esimerkin Kokoomuspuolueen ja sen lehdistön suhteesta Lapuan liikkeen kontekstissa. Kun liikkeen toiminta oli herättänyt jo alkukesästä vaivautuneisuutta etenkin Kokoomuksen maltillisemmassa osassa,⁶¹ kokoomuslehtenä Salmetar ei osoittanut samanlaista epäröintiä. Lehden kesän ja syksykin pää- ja pakinakirjoitukset keskittyivät liikkeen toiminnan ja arvojen puolustamiseen ja osin myös lapualaisnarratiivin levittämiseen. Tämä korostui muun muassa Salmettaren elokuun 19. päivän pääkirjoituksessa, missä nimimerkki ”H.S:lä” vertasi sen hetkistä tilannetta vuoteen 1917, jolloin Suomessa oltiin matkalla sisällissotaan. Tulevien eduskuntavaalien tulos esitettiin kirjoituksessa kohtalokkaana, sillä kirjoittajan mukaan oikeiston määräänemmistön saannin epäonnistuksessa Suomi olisi voinut joutua takaisin sisällissodan aikoihin, ”hirvittävään ja murheelliseen kansalaissotaan.”⁶²

Lehdessä myös julkaistiin pääkirjoituksina useamman kerran Lapuan liikkeen jäsenten tai tapahtumien puheita. Esimerkiksi 16. elokuuta Helsingissä kansalaiskokouksessa alustuksen pitänyt J.W. Johansson esitti liikkeen kansanvaltaisen valtiomuodon ja parlamentarismien tukijana, vaikka vaati samalla liikkeelle sananvaltaa eduskunnan kokoonpanon kasaamiseen.⁶³ Ehdotuksesta voi myös huomata Lapuan liikkeen kommunismin tukahduttamista pidemmälle ulottuvat pyrkimykset.

Kirjoitusten perusteella Salmetar suhtautui Lapuan liikkeeseen melko varauksettomasti, vaikka liikkeen toimet uhkasivat useiden kokoomuslaistenkin mielestä yhteiskuntarauhaa. Liike näyttäytyi läpi kesän ja syksyn Salmettaren kantaottavissa kirjoituksissa syvimmältään kommunisminvastaisena ja isänmaallisena liikkeenä, jonka tarkoitukset ja päämäärät menivät tarvittaessa lain ja hallituksen toimikyvyn yli. Lehdessä toistuvat läpi kesän liikkeen tekoja puolustelevat, epäystävällisiä tahoja vastaan hyökkäävät ja lapualaisten lausuntoja hyödyntävät kirjoitukset. Sen perusteella voisi jopa sanoa, että ajoittain Salmetar puhui Lapuan liikkeen suulla. Muun muassa Tommila ja Vares teoksissaan ottavat huomioon, että ajalta voi huomata Kokoomuksen lehdistössä

⁶⁰ Perälä 1998, 112 & 118.

⁶¹ Vares 2007, 28.

⁶² ”Tilanteen wakawuus” (pk.). Salmetar 19.8.1930.

⁶³ ”Porwarillinen waaliliitto” (pk.). Salmetar 16.8.1930.

suurempaa ja jyrkempää innostusta liikettä kohtaan kuin itse puolueessa.⁶⁴ Salmettaren kirjoittelun liikkeestä voi nähdä hyvänä esimerkkinä tästä ilmiöstä.

Salmetar ei kuitenkaan täysin sokeana seisonut liikkeen takana, vaan se ilmaisi vastalauseitakin liikkeen laittomimpien tekojen seurauksena. Lehdelle ei ollut epätavallista huomioida kirjoituksissaan Lapuan liikkeeseen yhdistetyt laittomat ominaisuudet vain ohimennen. Kovemmin sanoin lehdessä kuitenkin tuomittiin varsinkin laittomuuksia kiihdyttäneet teot. Vaasan painotapauksen jälkeen lehdestä erottui varsinkin kaksi tapausta, joita lehdessä avoimesti paheksuttiin. Ensimmäinen oli heinäkuun puolivälin jälkeen tapahtunut sosiaalidemokraattisen varapuhemies Väinö Hakkilan kyyditys, jota Salmettaren pääkirjoituksessa kommentoitiin:

*Olemme sitä mieltä, että tällaisten karhunpalvelusten olisi aika jo loppua ja niiden tekijöiden mentävä järkiinsä jatkamatta enää ajattelemattomuuttaan. Samalla vaatii oikeus ja kohtuus sekä yhteinen asia, että syylliset tällaisiin tekoihin on hallituksen taholta ehdottomasti saatettava syytteeseen ja rangaistukseen.*⁶⁵

Toinen Salmettaren kriittisempään kirjoittamiseen johtanut tapaus oli entisen presidentin Ståhlbergin kyyditys, joka huipensi Lapuan liikkeen nousukaudella esiintyneet laittomuudet. Lehden pääkirjoituksessa 16. lokakuuta tekoa kutsuttiin ”raukkamaiseksi ja halpa-arvoiseksi työksi”, jonka takana olivat ”tekonsa seurauksista välittämättömät ja vastuuntuntoa wailla olevat henkilöt, jotka owat toimineet wain omien mielipiteittensä ja päähänpistojensa warassa”.⁶⁶ Toisaalta kirjoituksessa välteltiin Lapuan liikkeen mainitsemista ja sen yhdistämistä tekoon, sekä liikettä pyrittiin selittämään irti tapauksesta. Tapauksen jälkeisissä Salmettaren numeroissa tapausta myös käsiteltiin minimaalisesti, joten on huomattavissa, että Salmetar myös pyrki aktiivisesti irtisanomaan Lapuan liikettä sen radikaaleimmista aineksista.

Erottamalla liikkeen laittomuuksista Salmetar pyrki luultavasti säilyttämään liikkeen arvovallan lisäksi omaa arvovaltaansa lapualaismyönteisenä lehtenä. Tämä saattoi tulla tarpeeseen aikana, jolloin Kokoomuksessakin kyseenalaistettiin liikkeen roolia.⁶⁷

⁶⁴ Tommila 1987, 287.; Vares 2007, 24.

⁶⁵ ”Huonoja tekoja hyvän asian warjossa.” (pk.). Salmetar 22.7.1930.

⁶⁶ ”Jyrkästi paheksuttawa teko” (pk.). Salmetar 16.10.1930.

⁶⁷ Siltala 1985, 191–192.

Vähätteleellä liikkeen roolia lehti myös pystyi toteuttamaan riskittömämmin laillisuus- ja hallitusvoimaa painottavaa linjaa. Lehti olikin kokoomuslehtenä luonnollisesti alkanut painottamaan laillisuuden ja hallitusvallan tärkeyttä sen jälkeen, kun hallitus vaihtui kokoomusjohtoiseksi Svinhufvudin hallitukseksi heinä- ja myöhemmin lokakuussa.⁶⁸

Vaikka Salmettaressa toistettiin kesän ja syksyn aikana aktiivisesti Lapuan liikkeen vaarallisempiakin kantoja, sen syyt kannan tukemiseen näyttävät kuitenkin olleen valtiomuodon muuttamista yksinkertaisempia. Lehden kirjoituksissa liike esiintyi edelleen usein kommunisminvastaisuuden kontekstissa, ja siitä puhuttiin edelleen ”kommunisminvastaisena liikkeenä”. Salmettaren pääkirjoituksessa eduskuntavaalien alla 20. syyskuuta liikettä, ”kansannousua”, kutsuttiin ”nousuksi kommunismia vastaan”. Liikkeen toimintaa kirjoitus kommentoi:

Wastaukseksi riittää wain wiitata siihen, että meillä oli turhaan koetettu saada aikaan tehokkaita toimenpiteitä kommunismia vastaan [...] Ja tuloksena oli, että näyttiin oltawan menossa yhä sywemmälle neuwottomuuteen, samalla kuin kommunistit sekä kotona että rajamme takana käyttiwät tilannetta hyväkseen.⁶⁹

Kommunisminvastaisuuden lisäksi kirjoituksessa näkyi turhautuneisuutta yhteiskunnalliseen kehitykseen ja kyvyttömyyteen estää kommunistien toiminta. Samanlaista pettymystä Salmettaren Lapua-kirjoituksissa näkyi laajemminkin. Usein mainittiin varsinkin sisällissodan jälkeisen, valkoisten hallitseman vuoden 1918 saavutusten häviäminen:

Kansamme itsenäistyminen ja wapautuminen lupasi isiltä perittyjen elämänarwojen turwaamista ja wakauttamista, raikasta nousua niinhyvin aineellisilla kuin henkisilläkin aloilla ja kauan odotettua kansallista kohoamista, mutta lupausten toteutuminen alkoi kiusallisesti wiipyä. Kukistetuksi luullu punainen kumouksellisuus kohotti wähitellen yhä rohkeammin ja rohkeammin päätään, julkinen elämämme sotkeutui ennen pitkää ikään kuin tappuroihin ja kansallisen kohoamisen asemasta pääsi waltaan loppumaton riiteleminen ja toistensa alaswetäminen. Kansamme

⁶⁸ Perälä 1998, 120.

⁶⁹ ”Mistä on waaleissa kysymys?” (pk.). Salmetar 20.9.1930.

*ylle laskeutui karwas pettyneisyys, mieliä masensivat tuska ja häpeä.
Waltiwallan odotettiin hoitawan asian, mutta tilanne yhä huonontui.⁷⁰*

Salmettaren vahva lapualaislinja näyttäytyi siis juontuvan siihen laajaan, Vareksenkin käsittelemään yhteiskunnalliseen turhautumiseen, joka vuosikymmenen vaihteessa vallitsi varsinkin Suomen oikeistossa.⁷¹ Vares myös mainitsee, kuinka liike nähtiin oikeistossa mahdollisuutena palata ”normaaliin”, eli edellisellä vuosisadalla alkaneelle kansalliselle kehitykselle.⁷² Havaitsin kuitenkin Salmettaren kirjoitusten ihannoivan enemmänkin sisällissodan jälkeistä, vastaisenäistynyttä ja valkojohtoista Suomea, jossa päihitetynä pidetyn äärivasemmiston ei nähty olevan uhka valtiolle.

2.2. Iisalmen Sanomat lain sanan puolesta laittomuuksien aikana

Lapuan liikkeen toiminnan yltyessä kesään 1930 mennessä Iisalmen Sanomienkin suhtautuminen alkoi muuttua jyrkempään suuntaan. Lehden reaktio Vaasan kommunistipainon rikkomiseen oli kaksijakoinen: huhtikuun 1.päivän pääkirjoituksessa teko tuomittiin, ja lisäksi tekijöitä vaadittiin rangaistavaksi ja tunnustettiin kommunisminvastaisen liikkeen tuoneen mukanaan ”hillittömiä voimia”.⁷³ Toisaalta tapausta seuranneissa pakinakirjoituksissa Piilonen suhtautui tekoon myötäilevämmiin, ja Salmettaren tapaan piti sen tekotapaa ja rehtyden puutetta itse tekoa tuomittavampana tekijänä.⁷⁴

Keskustelu liikkeestä rauhoittui lehdessä vielä tapauksen jälkeen, sillä lehtipainon tuhoaminen nähtiin vielä yksittäisenä tapauksena. Lapuan liikkeestä kirjoittamisen hiljaisemmalla jaksolla toukokuussa Piilonen ilmaisi vielä huolestuneisuutensa ”Lapuan hengen” lietsomisesta, sillä ”siinä saattaa polttaa kyntensä”.⁷⁵ Iisalmen Sanomien kanta liikkeeseen kuitenkin synkkeni huomattavasti kesän alussa, kun Lapuan liikkeen kärjistyvä toiminta johti useaan sisäpoliittiseen kriisiin. Vaasan väkivaltaisen oikeudenkäyntimellakan lisäksi viikkoa myöhemmin, 11. kesäkuuta, liike vaati

⁷⁰ Rafael Engelberg: ”Lapuanliike yleispiirtein.” (pak.). Salmetar 23.8.1930.

⁷¹ Vares 2007, 12–14.

⁷² Vares 2007, 17.

⁷³ ”Waasassa tapahtunut ilkityö” (pk.). IS 1.4.1930.

⁷⁴ Ville, ”Kun kommunistit äänestivät hallitukselle luottamuslausetta” (pak.). IS 8.4.1930.

⁷⁵ Ville, ”Ei sitä, pojat, niin vain saa huiskia” (pak.). IS 22.5.1930.

hallitukselta pikaista kommunistien toiminnan lopettamista ja hallituksen vaihdosta.⁷⁶ Lapuan liikkeen asettamat vaatimukset olivat kuitenkin muutospiste Iisalmen Sanomien suhtautumiselle, minkä seurauksena pääkirjoituksessa 14. kesäkuuta liikkeen toimista kirjoitettiin:

Olemme kaiken aikaa ollut selwillä siitä, että äärimmäisen oikeiston taholta johdettu kommunistivastainen taistelu ei ole tähdätty yksinomaan kommunismin kukistamiseen maassamme, vaan ovat tämän taistelun päämäärät suunnatut paljon pitemmälle: koko kansanwaltaisen waltio-olemuksemme kumoamiseen ja harwainwallan woimaan saattamiseen waltakunnassamme.⁷⁷

Samanlaisia havaintoja teki myös Piilonen pakinoissaan, joissa hän kirjoitti suoran sanoin liikkeen vallankumoushuhuista ja ”fascismivaaran olevan olemassa”⁷⁸. Lehden kirjoituksissa havahduttiin näkyvästi jo aiemmin uumoiltuun toiminnan radikalisoitumiseen, minkä seurauksena liikkeestä puhuttiin varsin suodattamattomasti.

Iisalmen Sanomien kirjoitusten sävy muuttui muiltakin osin jyrkemmäksi. Äärioikeiston ja sen luoman oikeistodiktatuurin uhan lisäksi lehdessä hyökättiin kommunisteja ja oikeistoa vastaan. Kun hallitus laittomasti toimeenpani kommunistilehtien lakkauttamisluvat, Piilonen kirjoitti tilanteen kehittyneen ”vakavalle asteelle” kommunistien ”mielettömän riehunnan” takia.⁷⁹ Toisessa pakinassaan Piilonen korosti Maalaisliiton toimia ja asemaa kommunisminvastaisessa taistelussa:

Meidän tarvitsee vain palauttaa mieliin maalaisliittolaisten hallitusten otteet kommunistien joukkovangitsemisissa, lehtien lakkauttamisissa ja kommunistijohtajien pidättämisissä jopa niinkin, että korkea-arvoiset kokoomukselaiset oikeusoppineetkin ovat epäilyttävästi pudistaneet päätään näiden toimenpiteiden laillisuudelle.⁸⁰

Kirjoituksessa mielenkiintoista on Piilosen maininta Maalaisliiton kommunisminvastaisten toimien laillisesta kyseenalaisuudesta, sillä se erosi muuten tukevasta Iisalmen Sanomien laillisuuslinjasta. Lehdessä oli painotettu lainmukaisuuden

⁷⁶ Perälä 1998, 104.

⁷⁷ ”Mihin tähdätään?” (pk.). IS 14.6.1930.

⁷⁸ Ville, ”Kun siihen kuoppaan ei vain olisi koira haudattuna” (pak.). IS 14.6.1930.

⁷⁹ Ville, ”Kun siihen kuoppaan ei vain olisi koira haudattuna” (pak.). IS 14.6.1930.

⁸⁰ Ville, ”Ettei totuus unohtuisi” (pak.). IS 19.6.1930.

tärkeyttä varsinkin Lapuan liikkeen kohdalla jo liikkeen alkupäivistä asti. Kuitenkin Kallion maalaisliittolaisen hallituksen taipuessa lapualaisten vaatimuksiin lain noudattamisen yli, Iisalmen Sanomat äänenkannattajalehtenä puolusti hallituksen toimia tai ainakin vältti tuomitsemista niitä. Maalaisliiton pää-äänenkannattajalehti Suomenmaa toimi samoin, mutta Perälän mukaan lehti keskittyi vaatimaan tilanteessa malttia ja rauhallisuutta.⁸¹ Myös Iisalmen Sanomissa ilmeisesti pyrittiin rauhoittamaan tilannetta, sillä Piilonen vihjasi hallituksen toimien lopettaneen kommunistien ”myrkkylvön jatkamisen”⁸², ikään kuin kommunistiongelma olisi vihdoinkin päästy eroon. Kuitenkin samalla tekojen laillisen kyseenalaisuuden korostaminen vaikuttaa mielestäni tilanteeseen nähden erikoiselta lähestymistavalta.

Puolueen ja lehden ollessa ongelmallisessa tilanteessa Iisalmen Sanomat kohdisti syytöksiä myös Kokoomukseen. Kesäkuun loppupuolen pakinoissaan Piilonen katsoi Kokoomuksen olleen toisaalta passiivinen kommunisminvastaisessa taistelussa, mutta samalla korruptoineen Lapuan liikkeen motiiveja.⁸³ Myös Iisalmissa pidetyn maalaisliittolaisten kokouksen yhteydessä Piilonen näki kokoomuslaisten toimineen kokouksessa ”hajoittavina voimina”, ja syytti kokoomustahoja uhkauskirjeiden lähettämisestä.⁸⁴

Kesäkuun tapahtumien seurauksena Iisalmen Sanomien alkuun varovaisen myötäilevä, mutta epäilevä suhtautuminen Lapuan liikkeeseen muuttui laittomuuksien ja painostuksen seurauksena avoimen lapualaisvastaiseksi. Päätoimittaja Piilosen pakinakirjoittelut myös alkoivat yhdistää Kokoomusta aktiivisemmin liikkeeseen, jonka lehti näki toimineen tarkoituksensa yli ja pyrkivän harvainvaltaan Suomessa.

Lehden suhde Lapuan liikkeeseen vaikuttaisi olleen ajalleen erityisenkin viileä, minkä huomaa Iisalmen seudun lapualaisten reaktiosta lehden kirjoituksiin ja varsinkin Piiloseen. Kun Perälän mukaan lapualaisten kohdistama painostus ja uhkailu kommunistien ulkopuoliseen lehdistöön jäi usein sanalliseksi⁸⁵, niin Piilosta ilmeisesti pyrittiin kyydittämään jopa kolme kertaa kesäkuun linjanmuutoksen seurauksena.⁸⁶ Näen Piilosen kyydityspyrkimykset erikoisen vakavana ilmiönä, sillä kesäkuussa 1930

⁸¹ Perälä 1998, 106.

⁸² Ville, ”Kommunistinen vihankylvö” (pak.). IS 17.6.1930.

⁸³ Ville, ”Ettei totuus unohtuisi” (pak.). IS 19.6.1930.

⁸⁴ Ville, ”Talonpojan tahto” (pak.). IS 26.6.1930.

⁸⁵ Perälä 1998, 111.

⁸⁶ Tšokkinen 1996, 159.

kyyditykset kohdistuivat vielä yleisesti kommunisteihin⁸⁷, kun Piilosen kaltaisia lapualaistavastaisia maalaisliittolaisia tyydyttiin uhkailemaan.

Toisaalta Tšokkinen teoksessa kyyditysyriyten vakavuudesta ei ole mainittu muuta kuin että ne epäonnistuivat, niin on vaikeaa määritellä Piilosen kohdistuneen uhkan vakavuus. Iisalmen kyydityksiä järjestellyt Santeri Sahlström kuitenkin esti henkilökohtaisesti yhden yrityksen⁸⁸, joten Piilosen kohdistuneet kyyditysyriykset saattoivat olla pikemminkin yksittäisten tahojen päähänpistoja kuin lapualaistahojen tarkoituksella suunnittelemlia.

Kriittisyydestään huolimatta Iisalmen Sanomissa osoitettiin ajoittain myös kiitollisuutta ja kehuja liikettä kohtaan. Varsinkin heinäkuun alussa tapahtunut ja laillisissa keinoissa pysynyt talonpoikaismarssi Helsingissä herätti lehdessä toivoa. Piilonen kuvasikin talonpoikaisen Vihtori Kosolan Helsingissä pitämää puhetta:

Niin kansantahto, isänmaallinen kansantahto nimittäin, on nyt voimakkaasti ja järkähtämättömästi lausuttu niiden kuuluville, joilla on valta sitoa ja päästää. Sitomaan, vieläpä katkeamattomilla siteillä, vaati jämerä joukko kansan miehiä kommunistipaholaisen.⁸⁹

Iisalmen Sanomat suhtautui tapahtumaan suurella innolla luultavasti siksi, että marssissa yhdistyivät Lapuan liikkeen alkuperäisinä nähdyt arvot ja ominaisuudet: kommunisminvastaisuus, isänmaallisuus, kansan tahto ja talonpojan ääni. Maalaisliittolaisten parissa pelättiin aluksi talonpoikaismarssin uhkaavan hallituksen työkykyä. Hallituksen vaihduttua liikkeen kannattajien painostusmieliala kuitenkin rauhoittui, jolloin kommunisminvastaisuudesta tuli marssin pääteema.⁹⁰

Iisalmen Sanomien innostuneempi asenne liikettä kohtaan jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä liikkeen suorittamat laittomuudet jatkuivat. Talonpoikaismarssin yhteydessä esiin nousut kommunisminvastaisuuden korostaminen muuttui lehdessä takaisin liikkeen toiminnasta varoittelemiksi. Esimerkiksi heinäkuun 31. päivän pääkirjoituksessa Kyösti

⁸⁷ Perälä 1998, 103–104.

⁸⁸ Tšokkinen 1996, 159.

⁸⁹ Ville, ”Jo selkenee” (pak.). IS 8.7.1930.

⁹⁰ Perälä 1998, 112.

Kallio ilmaisi huolestumisensa Lapuan liikkeen ”warjossa” tehtyihin, jopa murhatekoihin ylyneisiin toimiin, joiden röyhkeyttä hän vertasi kommunistien toimiin.⁹¹

Myllyn mukaan lokakuun eduskuntavaalien lähestyessä Lapuan liikkeen painostus ja muilutukset jatkuivat, mikä sai maalaisliittolaiset lopullisesti hyväksymään sen, että liike ei tule muuttumaan entiselleen.⁹² Syksyyn tullessa Iisalmen Sanomien kirjoituksissa on nähtävissä samankaltainen pettymys liikkeen lopulliselta vaikuttaneeseen radikalisoitumiseen. Laittomuudet tuomittiin kuten aiemminkin, mutta erityinen pettymys tuli ilmi liikkeen laittomuuksien laajenemisesta kommunistien ulkopuolelle: Iisalmen Sanomien pakinoissa väkivaltaisuuksien leviämistä kutsuttiin muun muassa ”joukkopsykoosiksi”⁹³ ja kuinka kehitys ”tuntuu sydäntä kirvelevälle”.⁹⁴

Loppukesän ja alkusyksyn kirjoituksissa erikoista on, että Perälän mukaan porvarillisten lehtien yhtenäisempi linja talonpoikaismarssin jälkeen kesti elokuun puoliväliin asti, kunnes kyyditysvastainen linja nousi jälleen esille.⁹⁵ Iisalmen Sanomien suhtautuminen alkoi kuitenkin muuttua jälleen kriittisemmäksi Lapuan liikettä ja kyydityksiä vastaan jo heinäkuussa, hieman talonpoikaismarssin jälkeen. Kyydityksistä ja liikkeen uhkaavista lausunnoista kirjoitettiin jo muun muassa heinäkuun 10. ja 22. päivän pääkirjoituksissa, mikä on huomattavasti aiemmin kuin Perälän havainnoissa. Eroavaisuuden syynä voi olla se, että Perälän teoksessa lehdistötutkimus keskittyi puolueiden pää-äänenkannattajasekä suurempiin lehtiin, kun Iisalmen Sanomat taas oli vain paikallistason äänenkannattajalehti. Ottaen huomioon, että pää-äänenkannattajalehdet olivat luultavasti lähempänä puolueiden virallista kantaa, ja että Maalaisliiton lehdet olivat puolueesta melko riippumattomia, on Iisalmen Sanomat voinut siis kirjoittaa ilmiöistä suuria lehtiä vapaammin.

Loppukesän ja alkusyksyn kirjoituksista huomaa myös, että vaikka liikkeeseen liitettyjä tekoja ja lausuntoja laajalti tuomittiin, niin laittomuuksien kohdalla usein vältettiin tuomitsemasta liikettä kokonaisuudessaan. Usein vakavammat laittomuudet kuten väkivalta nähtiin yksittäisten henkilöiden riehaantumisina enemmän kuin liikkeen ideoimina. Jo aiemmin mainitussa kirjoituksessaan Kyösti Kallio kommentoi

⁹¹ ”Tulen kanssa ei ole leikiteltävä” (pk.). IS 31.7.1930.

⁹² Mylly 1989: 264–265.

⁹³ Ville, ”Tänä ajankohtana” (pak.). IS 30.8.1930. (sit. Arvi Grotenfeltia)

⁹⁴ Ville, ”Sitä voidaan olla” (pak.). IS 6.9.1930.

⁹⁵ Perälä 1998, 148.

murhauhkauksia sanoin ”Liikkeen merkkihenkilöt eivät niitä tietenkään ole lähettäneet; vaan tällaiset sairaalloiset oliot, mitä suurimmat raukat [...]”.⁹⁶ Samoin Piilonen siteerasi elokuun 30. päivän pakinassaan professori Arvi Grotenfeltin lausuntoa, jossa hän sanoi yksityisten henkilöiden käyttävän Lapuan liikkeen alkuun panemia suoran toiminnan muotoja.⁹⁷

Liikkeen johdon syylistämisen välttely voi viitata siihen, että lehden toimituksessa eli vielä jonkinlainen toivo liikkeen palaamisesta kommunisminvastaisille juurilleen. Iisalmen Sanomissa liikkeen alkuperäiset, vuodenvaihteen 1929–1930 lapualaisuuden arvot elivätkin vielä syksyn kirjoituksissa vahvasti. Syyskuussa Piilonen toivoi maltillisempien lapualaisten *Aktivisti* -lehdestä etäännyttämisestä kertovassa pakinassaan, että liike ”löytäisi ’oman itsensä’” ja palaisi alkuperäiseen muotoonsa.⁹⁸

Syksyn mittaan lehden kirjoituksissa alkoikin yleistyä käsitys Lapuan liikkeestä kahtena eri ajatuksena ja liikkeenä – alkuperäisenä kommunisminvastaisena kansanliikkeenä ja myöhempana laittomuuksien sekä kansanvallanvastaisena liikkeenä. Nimimerkki ”H.A.K.” kirjoittikin syyskuun lopussa ”alkuperäisestä lapuanliikkeestä”. Hän totesi liikkeen kehittyneen ”jollekin uudelle pohjalle” ja menneen kannatusta saaneiden kommunisminvastaisten tehtäviensä yli.⁹⁹ Eduskuntavaalien alla 2. lokakuuta Piilonen myös pakinassaan lainasi *Ilkan* päätoimittajaa Artturi Leinosta, missä hän kuvasi Vihtori Kosolaa ja hänen muutostaan liikkeen johdossa. Leinonen näki myös vilpittömän ja rehdin Kosolan luiskahtaneen erilaiseksi, valtiomuodon muutosta ajavien tahojen vietäväksi.¹⁰⁰

Presidentti Ståhlbergin kyydityksen seurauksena Iisalmen Sanomien syksyn mittaan jyrkentyneet ja liikkeen suuntaan pettynyt suhtautuminen tuli jälleen näkyviin erityisen suorasanaisesti. Lehden ensireaktio tapaukseen oli tyrmistynyt, ja tekoa kutsuttiin ”mielettömäksi” ja ”järjettömäksi”.¹⁰¹ Lehden syytökset kohdistuivat välittömästi Lapuan liikkeeseen, mitä kutsuttiin ”kansanvallan vastaiseksi liikkeeksi”.¹⁰² Tällä kertaa teon seurauksena lehden syytökset kohdistuivat suoraan liikkeen johtoon, kun aiemmin syksyllä merkittävämmät laittomuudet nähtiin yksilöiden päähänpistoina. Kyydityksen

⁹⁶ ”Tulen kanssa ei ole leikiteltävä” (pk.). IS 31.7.1930.

⁹⁷ Ville, ”Tänä ajankohtana” (pak.). IS 30.8.1930. (sit. Arvi Grotenfeltia)

⁹⁸ Ville, ”Kortit tuntuvat olevan sekaisin” (pak.). IS 13.9.1930.

⁹⁹ ”Mitä on saavutettu ja mitä on menetetty” (pk.). IS 23.9.1930.

¹⁰⁰ Ville, ”Vihtori Kosola naapurinsa kuvaamana” (pak.). IS 2.10.1930.

¹⁰¹ ”Järjettömyyttä – mielettömyyttä” (pk.). IS 16.10.1930.

¹⁰² ”Järjettömyyttä – mielettömyyttä” (pk.). IS 16.10.1930.

lisäksi lehdessä kiinnitettiin huomiota Vihtori Kosolan samoihin aikoihin *Ajan Sana* -äänenkannattajalehdelle antamaan haastatteluun, missä Kosola toivoi hallituksen saavan riippumattomuuden eduskunnasta. Lehdessä Kosolan lausunto nähtiin todisteena Lapuan liikkeen pyrkimyksestä hallitUSDiktatuurin luomiseen, ja kommunisminvastaaisuuden nähtiin olevan ”enemmän naamiona kuin päätekijänä”.¹⁰³

Aiemmin mainitsemani toivon ylläpitäminen liikkeen paluusta alkuperäiseen asemaansa saa tukea Piilosen pakinasta 16. lokakuuta. Siinä hän myönsi ”melkein keinoitekoisesti vireillä pitäneensä” uskoa liikkeen puhtaasta kommunisminvastaaisuudesta.¹⁰⁴ Usko liikkeen alkuperäisen hengen ylläpitämisestä kuitenkin muuttui viimeistään Ståhlbergin kyydityksen jälkeen todelliseen pettymykseen. Noin viikko kyydityksen jälkeen Piilonen kommentoi liikkeen muutosta raskain sanoin:

*Tämä mitä parhaimmassa ja kauneimmassa tarkoituksessa ja mielessä nostatettu kansanliike on oikeisto-aktivistipiirien raiskaamana ja kokoomuslehdistön sille työlle siunauksensa antamana joutunut sellaiseen vaiheeseen, että [...] on suistanut itsensä sellaiseen laittomuuden suohon, että se auttamattomasti hukkuu sinne eikä mikään mahti sitä sieltä enää pelasta.*¹⁰⁵

Lehden kirjoittelusta näkyi hyvin, että tapaus oli jälleen käännekohta lehden suhtautumisessa liikettä kohtaan. Liikkeen muutos nähtiin lopullisena, ja syksyn mittaan esiintynyt ajatus Lapuan liikkeen kahtiajaosta alkuperäisen ja uuden, laittomuuksien liikkeen välillä vahvistui lehden kirjoituksissa. Piilonen kirjoittikin suoraan, että ”Meidän onkin kyettävä erottamaan rikollisuuden syvään kuiluun syöksynyt viime aikainen Lapuan liike alkuperäisestä, jalosta kommunistivastaisesta kansanliikkeestä toisistaan ja kaikin voimin tuettava viimeksi mainittua”.¹⁰⁶ Samalla kirjoituksessa painottui Lapuan liikkeen alkuperäisyys ja sen tärkeys, eli Iisalmen Sanomat pysyi liikkeen radikaalimmastakin muutoksesta huolimatta vahvasti sen alkukauden arvojen takana.

Mielenkiintoista Ståhlbergin kyydityksen jälkeisessä Iisalmen Sanomien suhtautumisessa on, että 20. lokakuuta kyydittäjien Helsinkiin joukkoilmoittautumisen sujuttua

¹⁰³ Ville, ”Siihenkö sitä sitten lopultakin pyritään?” (pak.). IS 16.10.1930.

¹⁰⁴ Ville, ”Siihenkö sitä sitten lopultakin pyritään?” (pak.). IS 16.10.1930.

¹⁰⁵ Ville, ”Hänen neroutensa Heikki Kokko” (pak.). IS 21.10.1930.

¹⁰⁶ Ville, ”Sen sitä, tuon tätä” (pak.). IS 23.10.1930.

rauhallisesti¹⁰⁷ Piilonen vaikutti näkevän tapahtuman jonkinlaisena loppuna liikkeelle. Hän kirjoitti muun muassa, että joukkoilmoittautumista ”voidaan kai pitää Lapuan liikkeen loppunäytöksenä” ja että mahdolliset pienemmät esiintulot eivät enää uhkaisi kansanvaltaa tai rauhaa.¹⁰⁸ Piilonen siis näki edelleen Lapuan liikkeen ja sen suoran toiminnan ohimenevänä ilmiönä samaan tapaan kuin Lapuan työväentalon kahakan aikoihin vuoden 1929 lopussa. Se oli mielestäni hieman erikoinen näkemys siihen nähden, että Ståhlbergin kyyditys oli periaatteessa huipentanut Lapuan liikkeen hallitseman kesäkauden.

¹⁰⁷ Perälä 1998, 156.

¹⁰⁸ Ville, ”Sen sitä, tuon tätä (pak.). IS 23.10.1930.

LOPPULAUSE

Tutkimuksessani tarkastelin Iisalmen seudun sanomalehtien, eli Iisalmen Sanomien ja Salmettaren suhtautumista Lapuan liikkeeseen ja sen muutokseen vuosina 1929–1930. Lisäksi otin tutkimuksessa tarkkailuun lehtien puoluesuuntautumisen vaikutuksen liikkeeseen suhtautumisessa. Iisalmen Sanomat oli Maalaisliiton äänenkannattajalehti, kun taas Salmetar oli Kokoomuksen. Lehtien suhtautuminen tuli ilmi erityisesti lehtien pää- ja pakinakirjoituksista, joissa toimittajat pystyivät ottamaan kantaa vapaammin, kun taas uutiset pysyivät melko neutraaleina.

Kun Lapuan liike oli saanut alkunsa kommunisminvastaisena liikkeenä loppuvuodesta 1929, Iisalmen Sanomien ja Salmettaren suhtautuminen ilmiöön oli vahvasti sitoutunut lehtien näkemykseen kommunismista. Kummassakin lehdessä vallitsi syvä kommunisminvastaisuus, joten liike nähtiin tarpeellisenä kansan tahdon ilmentymänä. Iisalmen Sanomat tuki hallituspuolueen äänenkannattajana hallitusta vankasti, ja kun liikkeestä alkoi kuulua myös hallituksenvastaisia ja uhkaavia lausuntoja, lehdessä epäröitiin liikkeen taustavaikuttajia. Salmetar sivuutti aiheen laajalti liikkeen alkukuukausina, mutta liikettä käsitellessä tyytyi lehti yleensä toistamaan liikkeen kantaa.

Kun Lapuan liikkeen suora toiminta ja laittomuudet yleistyivät kesään mennessä, lehdet alkoivat ottaa vahvemmin kantaa liikkeeseen. Iisalmen Sanomien kirjoittelussa kriittisyys liikettä kohtaan tuli esille yllättäväinkin nopeasti ja voimakkaasti. Varsinkin hallitukseen ja kommunistien ulkopuolelle kohdistuneet teot saivat suorasanaisista kritiikkiä lehden toimitukselta. Iisalmen Sanomien kritiikki vaikuttaa ilmenneen nopeammin ja näkyvämmiin kuin useissa saman puolueen lehdissä. Lehdessä ei pelätty kirjoittaa liikkeen ajavan hallitUSDiktatuuria tai astuvan kommunisminvastaisen tarkoituksensa yli. Lehti vaikuttaakin suhtautuneen Lapuan liikkeeseen ankarammin kuin monet, varsinkin suurimmat Maalaisliiton äänenkannattajalehdet.

Salmetar suhtautui liikkeeseen huomattavasti avoimemmin. Lehdessä tuomittiin liikkeen hengessä tehdyt laittomuudet ja oltiin niiden osalta välillä melko vaitonaisia, mutta lehti puolusti näissäkin tapauksissa liikettä aktiivisesti. Monissa kirjoituksissa toistui Lapuan liikkeen ajama linja, ja lehdessä esiintyi liikkeen vaikuttajienkin kirjoituksia ja lausuntoja. Salmettaren selvä lapualaismyönteisyys, mutta samalla tietynlainen varovaisuus

Kokoomustakin koskevissa kysymyksissä loi lehden suhtautumisesta kuvan eräänlaisena Kokoomuspuolueen ja radikaalin Lapuan liikkeen väliäänänä.

Lehtien puoluetusta näkyi pääasiassa siinä, että lehtien kielenkäyttö koveni riippuen puolueiden tilanteesta. Maalaisliittolaisen hallituksen ollessa heikossa asemassa Iisalmen Sanomien kirjoittelu oli huomattavasti suurempaa ja hyökkäävämpää kuin hallituksen vaihduttua kokoomusjohtoiseksi. Hallituksen vaihduttua sen asema näytti vahvemmalta kuin edellisen hallituksen lopussa, jolloin myös Iisalmen Sanomien kannanotot rauhoittuivat. Samoin Salmettaressa esiintyi heikomman maalaisliittolaisen hallituksen aikana uhkaavia, jopa anarkiaan ajautumiseen viittaavia kirjoituksia. Kokoomusjohtoisen hallituksen astuttua valtaan myös Salmettaren kirjoittelu alkoi puolustaa enemmän hallitusvaltaa ja lain kunnioittamista, vaikka kirjoituksen kohteena oli Lapuan liike.

Vaikka lehtien asenteet ajautuivat erilleen ja jyrkkenivät liikkeen radikalisoituessa, molemmat lehdet pitivät siitä huolimatta kiinni liikkeen alkuperäisistä arvoista. Lapuan liikkeen fasismisyytöksistä huolimatta Salmettaren lapualaismyönteisyys vaikutti johtuvan muista syistä. Lehden myönteinen suhtautuminen liikkeeseen johtui luultavimmin tyytymättömyydestä sisällissodan jälkeisen yhteiskuntajärjestyksen rappioitumiseen kommunistien toiminnan takia. Salmettaressa ei esiintynyt ajalta juurikaan kirjoituksia, jotka olisivat tukeneet harvainvaltaa, jonka ajamisesta liikettä usein syytettiin. Myös Iisalmen Sanomat ilmaisi usein arvostuksensa liikkeen alkuperäisiä arvoja ja tavoitteita kohtaan, vaikka samalla kritisoikin liikettä sen suorittamista laittomuuksista. Lehti seisoikin liikkeen alkuperäisten arvojen takana niin tukevasti, että lokakuun lopussa sen hetkistä liikettä ei enää pidetty samana talven 1929–1930 liikkeen kanssa.

Jatkotutkimuksen osalta tutkimusta voisi jatkaa moneen suuntaan. Eräs tutkimukseni ulkopuolelle jäänyt näkökulma keskittyi lehdistön välisiin suhteisiin ja kirjoitteluun. Kummassakin tutkimuksen lehdessä esiintyi muutamaan otteeseen pakinoiden kautta käytyä sananvaihtoa. Ainakin Iisalmen Sanomien Piilonen kävi pakinoissaan vuoropuhelua myös muiden toimittajien ja lehtien, kuten kokoomuslaisen Savo-lehden päätoimittajan Heikki Kokon kanssa. Lehtien välinen kirjoittelu esimerkiksi juuri Lapuan liikkeen kontekstissa voisi tarjota jatkotutkimusmahdollisuuksia ja tuoda uusia näkökulmia käsiteltyyn aiheeseen.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Painetut lähteet

Iisalmen Sanomat 1929–1930

Salmetar 1929–1930

II Tutkimuskirjallisuus

Mylly, Juhani 1989: *Maalaisliitto-keskustapuolueen historia 2. Maalaisliitto 1918–1939*. Kirjayhtymä.

Nygård, Toivo & Salokangas, Raimo 1987: *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Toimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy.

Perälä, Reijo 1998: *Lapuan liike ja sanan mahti*. *Studia historica septentrionalia* 33. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys.

Siltala, Juha 1985: *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Otava.

Tšokkinen, Anja 1996: *Iisalmen kaupungin historia 1930–1969*. Iisalmen kaupunki.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2013: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 10. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vares, Vesa & Uino, Ari 2007: *Suomalaiskansallinen Kokoomus. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1929–1944*. Edita Publishing Oy.